

ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ ІЗ БАТЬКАМИ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

EDUCATORS AND PARENTS' INTERACTION IN THE SYSTEM OF METHODOLOGICAL WORK IN EXTRACURRICULAR INSTITUTIONS: CURRENT SITUATION AND PROSPECT

Автор статті досліджує особливості взаємодії педагогів з батьками в системі методичної роботи закладів позашкільної освіти на сучасному етапі, а також окреслює перспективи її розвитку. З цією метою автор аналізує витoki ідеї взаємодії між педагогами та родиною, вивчає особливості вживання поняття «взаємодія» в філософській і психолого-педагогічній літературі.

Вона доводить, що характер взаємодії залежить від поставлених цілей і завдань, майстерності педагога, спілкування між педагогами та вихованцями, активності самих учнів, а також від напрямку й типу закладу позашкільної освіти. Автор статті характеризує типи й навчально-виховні функції закладів позашкільної освіти таких напрямів: техніко-експериментального, еколого-біологічного, туристично-краєзнавчого, художньо-творчого, соціально-педагогічної адаптації (соціальної реабілітації) та професійної орієнтації, спортивно-оздоровчого, військово-патріотичного.

Визначає основні напрями діяльності закладів позашкільної освіти, як-от: організація самоврядування; проведення традиційних заходів та конкурсів; розширення мережі гуртків естетичної спрямованості, створення театру й залучення до нього школярів; фізкультурно-оздоровча робота та заохочення до участі в ній учнів, батьків і вчителів; організація взаємодії з сім'єю, залучення сім'ї до позакласного життя закладу освіти. Автор наголошує на необхідності впровадження принципу педагогіки партнерства, що сприятиме налагодженню взаємодії педагогів і батьків з метою створення виховної системи, що зорієнтована на особистість дитини і дозволяє забезпечити всі необхідні умови для розвитку її природних задатків і здібностей. Автор аналізує форми, методи й засоби, які сприятимуть підвищенню ефективності освітнього процесу, рекомендує їх використовувати на основі принципів диференціації та індивідуалізації.

Ключові слова: заклади позашкільної освіти, педагоги, батьки, взаємодія, суб'єкти взаємодії.

The author of the article explores the peculiarities of interaction of teachers with parents in the system of methodical work of extracurricular educational institutions at the present stage, and also outlines the prospects for its development. Considering this goal author analyzes the origins of the idea of interaction between educators and family, examines the peculiarities in using the concept of "interaction" in psychological and pedagogical literature.

She proves that the nature of the interaction depends on the goals and objectives set, teacher's skills, communication between teachers and pupils, students' activity, as well as the direction and type of institution of extracurricular education. The author describes the types and educational functions of out-of-school educational establishments in the following areas: technical-experimental, ecological-biological, tourist-local, artistic-creative, social-pedagogical adaptation (social rehabilitation) and vocational orientation, sports-improving and military-patriotic.

Analyzes the main activities of out-of-school educational institutions, such as: self-government organization; holding traditional events and competitions; expanding the network of aesthetic orientation circles, creating a theater and involving students to it; physical-health work and encouragement of students, parents and teachers to participate in it; organization of interaction with the family, involvement of the family in the extracurricular life of the educational institution.

The author emphasizes the necessity of introducing the principle of partnership pedagogy, which will facilitate the interaction of teachers with parents in order to create a child-centered educational system and provide all the necessary conditions for the development of its natural means and abilities. Author analyzes forms, methods and means that are meant to help to increase the efficiency of the educational process, she recommends to use them according to the principles of differentiation and individualization.

Key words: out-of-school educational establishments, teachers, parents, interaction, subjects of interaction.

УДК 374

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-2-18>

Никифорчук-Падуро І.А.,

аспірантка кафедри філософії і освіти дорослих

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»,

методист

Чернівецького міського палацу дітей

та юнацтва

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У сучасному освітньому просторі зростає роль позашкільної освіти, що здатна здійснити вагомий внесок у розбудову нового гуманістичного громадянського суспільства; освіти, зорієнтованої на соціальну гармонію й максимальне розкриття творчого потенціалу особистості. У Законі України «Про позашкільну освіту» [4] задекларовано, що заклади позашкільної освіти як суттєві елементи освітнього простору дають можливість юному громадянину формувати й розвивати свої творчі інтереси й потреби. Прагнучи з користю реалізувати свій вільний час, дитина в таких установах

отримує можливості для самореалізації, самовизначення, самоактуалізації, а також саморозвитку й самовиховання, що є важливим для соціального виховання й соціалізації молодого покоління в цілому. У зазначеному контексті особливого значення набуває взаємодія між закладом позашкільної освіти та родиною, адже вона є запорукою успішного виховання духовних, моральних, інтелектуальних, творчих, естетичних та пізнавальних якостей молоді людини; інтеграції її сил для розвитку творчих здібностей.

Оскільки функції, напрями та специфіка діяльності закладів позашкільної освіти відрізняються,

то особливості взаємодії між батьками та закладом освіти теж набуватимуть певної специфіки. Отже, постає необхідність вивчення й критичного осмислення сучасного стану взаємодії педагогів з батьками в системі методичної роботи закладів позашкільної освіти, а також окреслення перспектив цієї взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовний аналіз наукових напрацювань дав підстави для висновку, що проблема інтеграції виховних впливів через налагодження взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні дітей різного віку перебувала в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних дослідників, як-от: Ш. Амонашвілі, Т. Башинської, В. Виноградова, В. Міляєвої, І. Мачуської, О. Савченко, Є. Сичової, В. Тименко, І. Чередова, Г. Цукермана, О. Хромової. У роботах Т. Голубевої, Л. Островської, В. Павленчик досліджено зміст взаємодії між педагогом (закладом освіти) та батьками. Науковий доробок А. Марушкевича й В. Постового присвячений формуванню педагогічної культури сучасних батьків. Психологічні аспекти сімейного виховання висвітлено у роботах В. Кравець, огляд ключових напрямів співпраці закладу освіти і сім'ї здійснено в працях Т. Алексєнко. У загальному вигляді форми організації роботи з батьками у закладах загальної (позашкільної) освіти проаналізовано І. Рибальченко, а особливості спільної виховної роботи сім'ї та школи у процесі роботи з важковиховуваними дітьми – В. Татенко, Т. Титаренко, В. Оржеховською.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз психологічної та педагогічної літератури засвідчив, що взаємодія сім'ї і педагогів досліджується як процес спільної діяльності, що базується на узгодженні цілей, форм та методів родинного виховання із вихованням у закладі освіти. Проте на сьогодні поза увагою дослідників залишаються особливості налагодження взаємодії педагогів з батьками в системі методичної роботи в закладах позашкільної освіти. Недостатня дослідженість проблеми, а також її теоретична і практична значущість і зумовили актуальність теми.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан взаємодії педагогів із батьками в системі методичної роботи закладів позашкільної освіти, визначити перспективи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея взаємодії між педагогами та родиною виникла в США наприкінці 50-х рр. ХХ ст., коли було проведено IV з'їзд соціологічного світового конгресу «Transactions of the Fourth World Congress of Sociology» (1959 р.), метою якого було дослідження ролі сім'ї у процесі соціального виховання молоді. У матеріалах було зазначено, що «сім'я є єдиним агентом соціалізації молоді; сімейна група є справжнім елементом тієї чи іншої соці-

альної структури» [1, с. 55]. Відтак, експерти, що вивчали суспільні проблеми, дійшли висновку про необхідність проведення докорінних змін, як у системі виховання, так і в соціально-педагогічній роботі з родиною [9, с. 441]. Згідно з думкою Б. Боша, «родина не може самостійно виховувати дитину, їй потрібна допомога соціальних інстанцій» [9, с. 445]. Одним із таких суспільних інститутів у нашій державі є заклади позашкільної освіти, які відіграють важливу роль у соціалізації дитини, у її інтелектуальному, духовному й фізичному розвитку, становленні як громадянина і патріота своєї держави, у створенні умов для набуття нею соціально-громадського досвіду.

Відповідно до статистичних даних, станом на кінець 2018 р. в системі освіти України провадили діяльність 1 379 закладів позашкільної освіти (з яких 17 державних, 1 348 комунальних і 14 приватних), які відвідували 1 млн 240 тис. дітей віком від 6 до 18 років (у середньому близько 40% від загальної кількості дітей шкільного віку) [3]. Така статистика позашкільної навчальної діяльності свідчить про те, що трансформація суспільного ладу, а також цивілізаційні зміни мають свої наслідки, що відображаються в усвідомленні необхідності раціоналізації вільного часу учнівської молоді, насамперед, з боку держави: влади, громадськості та педагогів, які можуть реалізувати певні виховні функції тільки за умови безпосередньої взаємодії суб'єктів таких відносин, зокрема педагогів, учнів, членів родини та суспільства.

Відтак постає необхідність аналізу поняття «взаємодія», яке в значенні філософської категорії втілює процес взаємовпливу один на одного серед різних об'єктів, а також зв'язки між ними (безпосередній або опосередкований, зовнішній або внутрішній). Властивості об'єкта пізнаються тільки під час взаємодії з іншими об'єктами. Тобто процес взаємодії в цьому контексті обумовлює розвиток об'єктів [8, с. 80].

Взаємодія, на думку В. Ревенчук, пов'язана з безпосереднім спілкуванням з людьми, коли особистість вступає у певні зв'язки, стосунки, маючи на меті здійснення впливу на інших людей (отримання відповідей, виконання доручень, розуміння чого-небудь тощо) [6, с. 26]. Запорукою ефективності такої взаємодії, на думку Т. Башинської, є емпатія – емоційний стан, що проявляється у співпереживанні іншій людині, проникненні в її суб'єктність [1, с. 55]. Г. Річардсон наполягає, що емпатія – новий феномен людської свідомості, що проявляється в здатності побачити світ з позиції іншої людини, відчуті її переживання та потреби [7, с. 48]. На нашу думку, емпатія асоціюється з внутрішнім аспектом педагогічної взаємодії, який реалізується завдяки спілкуванню, співробітництву, співтворчості між усіма учасниками освітнього процесу заради досягнення

мети в результаті спільної діяльності. Відтак, взаємодія – це процес взаємовпливу, що відбувається безпосереднього або опосередковано між суб'єктами (у нашому випадку – між педагогами і батьками) і породжує їхню взаємозумовленість та зв'язок, що реалізується через взаємотворчість.

Суб'єктами взаємодії закладу позашкільної освіти є: керівники гуртків, культурні організатори, заступники директора, завідувачі відділів; підлітки і їхні батьки. Виховне середовище взаємодії – це педагогічно організоване виховне середовище, в якій відбувається динамічна педагогічна дія, процес. Співпраця суб'єктів взаємодії спрямовується на досягнення поставленої мети – виховання підлітків, у межах якого відбувається, безпосередньо чи опосередковано, залучення до освітнього процесу суб'єктів педагогічної взаємодії.

Наголосимо, що успішність роботи будь-якого закладу позашкільної освіти у сфері співпраці з батьками залежить від багатьох чинників: поставлених цілей і завдань, майстерності самого педагога, спілкування між педагогами та вихованцями, активності самих учнів. Одним із важливих чинників є напрям діяльності закладу освіти. Отже, сьогодні відповідно до державних документів [4; 5] в освітній системі України виділяють такі основні напрями й типи закладів позашкільної освіти:

1. Техніко-експериментальний (центри і клуби технічної творчості, станції юних техніків, відділи техніки в багатопрофільних дитячих позашкільних установах), що передбачає набуття умінь та навичок оперування пристроями та машинами, здійснення винахідницької, експериментальної та конструкторської роботи в різних галузях науки і техніки, а також створення умов для творчого самовдосконалення.

2. Еколого-біологічний (клуби і станції юнаків, юних екологів, біологів, об'єднань дослідників природи), що передбачає набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи, формування навичок, необхідних для сільського господарства: квітництва, лісництва, садівництва, бджільництва.

3. Туристично-краєзнавчий (клуби туристів, юних істориків, юних етнографів, археологів в школах та відділах багатопрофільних установ), спрямований на розвиток творчих здібностей дітей у дослідницькій, екскурсійній діяльності, залучення вихованців до участі в суспільно корисних, соціально значущих акціях.

4. Художньо-творчий (гуртки, студії, школи, ансамблі, майстерні, творчі об'єднання), що передбачає розвиток творчих здібностей і талантів у музичній, театральній, хореографічній, образотворчій, декоративно-прикладній творчості, оволодіння знаннями вітчизняної і світової культури та мистецтва.

5. Соціально-педагогічної адаптації (соціальної реабілітації) та професійної орієнтації (центри і клуби юнацтва та молоді, клуби, професійно спрямовані відділи в багатопрофільних дитячих позашкільних установах (для дітей з обмеженими можливостями, вадами розвитку)), що передбачає пропедевтичний, загальнорозвивальний і професійноспрямований зміст навчально-виховної роботи, за потреби, розроблений спеціально для учнів різного віку чи з особливими потребами.

6. Спортивно-оздоровчий, військово-патріотичний (спортивні секції при школах, спортивних клубах, клуби патріотичного виховання), спрямований на фізичний розвиток, оздоровлення, загартовування, формування навичок здорового способу життя, виховання патріотичних почуттів та громадянської відповідальності [4; 5].

Для всіх цих закладів позашкільної освіти можна виділити такі основні напрями діяльності, як-от: організація самоврядування; проведення традиційних заходів та конкурсів; розширення мережі гуртків естетичної спрямованості, створення театру й залучення до нього школярів; фізкультурно-оздоровча робота та заохочення учнів, батьків і вчителів до участі в спортивно-масових заходах; організація взаємодії з сім'єю, залучення сім'ї до позакласного життя школи.

Зазвичай, основні функції роботи з батьками є типовими для всіх закладів позашкільної освіти, а саме: формувальна, виховно-розвивальна, інформаційна, охоронно-оздоровча, контролювальна, побутова. У контексті їх реалізації Т. Дмитрук визначає такі головні завдання в межах взаємодії закладу позашкільної освіти і сім'ї, як-от: сприяння єднанню, згуртуванню сім'ї; розвиток взаємин батьків і дітей; систематичне вивчення сім'ї, особливостей і умов виховання дитини; підвищення психолого-педагогічної грамотності батьків; оптимізація дитячо-батьківських відносин; підтримка та підвищення соціального статусу сімей; озброєння батьків практичними прийомами розвитку дитини; профілактика емоційного вигорання батьків, формування умінь психологічного захисту й самовідновлення [2, с. 7].

Отже, уважаємо, що реалізація взаємодії між батьківською спільнотою та закладом позашкільної освіти може відбуватися за певними напрямами, а саме: інформування батьків про цілі, умови та прогнозовані результати навчання їхніх дітей, залучення батьків до управління закладом освіти, вирішення завдань акселерації прогресу навчальної діяльності дитини. Окрім цього, заклад освіти має вибудовувати стосунки з батьками через організацію їхнього навчання, що не є обов'язковим для закладів освіти, але значно покращує клімат взаємодії закладу освіти з родинами учнів. На нашу думку, заклад позашкільної освіти, який виконує обов'язки освітнього інсти-

туту і здійснює політику в галузі освіти, має розглядати співробітництво з батьками як одну з основних складових загальної стратегії свого розвитку. Додамо, що ключові зміни в освіті нової формації: демократичність, відкритість, гуманність, розвиток – вимагають нового осмислення співпраці між закладом позашкільної освіти й батьками.

Співробітництво закладу позашкільної освіти з родиною починається з вивчення умов виховання дитини й культурно-психологічного мікроклімату в сім'ї, індивідуальних особливостей дітей і батьків. З самого початку важливо впроваджувати принципи педагогіки партнерства. Це може викликати деякі труднощі – незрозуміння, небажання і навіть обурення з боку батьків. Однак, у результаті, якщо послідовно дотримуватися цих принципів, саме така позиція – тісна співпраця, взаємодія і взаєморозуміння педагогів, учнів і батьків будуть фундаментом для ефективного навчання й виховання дітей. Саме взаємозв'язок «дитина – батьки – вчитель» дозволяє сформуванню складної виховної системи, що орієнтована на особистість дитини і дає змогу забезпечити всі необхідні умови для розвитку природних задатків і здібностей особистості, а також створити атмосферу соціальної захищеності та творчої співдружності. На нашу думку, така тристороння взаємодія дітей, батьків разом із педагогами може дати хороші результати, якщо учасники цього «трикутника взаємодії» налаштовані працювати спільно й на отримання результату від спільної роботи. Взаємодія педагогів з родиною залежить від позиції батьків, які по-різному ставляться до позашкільної діяльності дитини, по-різному бачать свою роль в організації виховної роботи, по-різному виховують дитину в сім'ї, мають різний інтелектуальний рівень. Тому важливо диференційовано будувати роботу з сім'єю і батьками, не нав'язуючи всім однакові форми взаємодії, а орієнтуючись на потреби, запити батьків, особливості сім'ї та сімейного виховання, терпляче залучаючи їх до справ своєї дитини й закладу позашкільної освіти. Основу мають складати групові та індивідуальні форми роботи з сім'єю і батьками. Водночас, є проблеми, що хвилюють усіх батьків або стосуються виховної діяльності дітей в певному освітньому напрямі. Це також мають брати до уваги педагоги в процесі планування роботи.

Зміст діяльності будь-якого типу закладу позашкільної освіти в межах співпраці з батьками буде спрямований на формування і розвиток психолого-педагогічної компетентності батьків (індивідуальні консультації, які передбачають обмін інформацією щодо навчальних успіхів та труднощів, з якими стикається дитина; дні відкритих дверей, відкриті заняття для батьків, бесіди з батьками, наочні матеріали (стенди, буклети, матеріали сайту закладу, інформаційні сторінки в психологічній газеті тощо),

лекції, семінари, практикуми у форматі евристичних бесід, дискусійних клубів, «круглих столів», конференцій); на залучення батьків до організації процесу навчання і виховання дітей (форми налагодження взаємодії: масові заходи з батьками, а саме: свята, екскурсії, сімейні зустрічі, вечори в колі сім'ї, залучення батьків до роботи творчих майстерень, виставок, участі в освітніх проектах, конкурсах тощо), на залучення батьків до спільної творчої діяльності (формами реалізації взаємодії між батьками та закладом освіти можуть бути: створення органів батьківського самоврядування, організація та проведення свят, творчих майстерень, виставок, участь в освітніх проектах, конкурсах); на допомогу батькам для формування в них практичних навичок та вмінь ефективної взаємодії з дітьми (форми налагодження взаємодії: індивідуальні й групові корекційно-розвивальні заняття, рольові та ділові ігри, соціально-психологічні тренінги, тощо).

Диференціюючи форми (засади) реалізації взаємодії за типами закладів позашкільної освіти, маємо зазначити, що масові заходи з батьками, на нашу думку, є більш доречними в закладах туристично-краєзнавчого, художньо-творчого й спортивно-оздоровчого напрямку діяльності, натомість, проектні, конкурсні форми взаємодії будуть мати успіх у техніко-експериментальних і художньо-творчих типах закладів.

Основні умови для продуктивної взаємодії між педагогами та батьками визначаються такими чинниками: співробітництвом вчителів та батьків на засадах гуманної педагогіки; високим рівнем професіоналізму, педагогічною культурою батьків; психологічним і педагогічним консультуванням родини; використанням інтерактивного формату взаємодії, що стимулюють залучення батьків не лише як активних учасників освітнього процесу, а й суб'єктів управління закладом позашкільної освіти.

У зазначеному контексті заклад позашкільної освіти може виконувати роль координаційного центру, що забезпечує ефективне поєднання виховних ресурсів педагогів та батьків і є повноцінним партнером для батьків. Це партнерство може бути побудоване на взаємній повазі, довірі до виховних традицій родини, педагогічної тактовності та неприпустимості грубого втручання в життя родини. Отже, одне з основних завдань взаємодії між колективом педагогів і батьками полягає у формуванні в родині педагогічної культури, оскільки вона постає базисом для батьківського виховання, допомагає під час заповнення прогалін та помилок у родинному вихованні, а також у процесі пошуку оптимальних рішень у нестандартних ситуаціях.

Висновки. Відтак система виховання дітей і молоді в закладах позашкільної освіти є комплексом заходів, спрямованих на розвиток соці-

альної активності, самовизначення та соціокультурної інтеграції молодого покоління, а водночас, на задоволення запитів суспільства щодо освіти і виховання, формування інтересів і потреб шкільної молоді. Важливу роль у зазначених процесах відіграє взаємодія педагогів закладу позашкільної освіти і батьків учнів. Нині є потреба у формуванні конструктивного характеру спілкування педагогів з батьками, що передбачає розуміння сторонами меж своїх повноважень і ролей та застосування педагогічних інструментів впливу. Це сприятиме створенню особливого мікроклімату в колективі, налагодженню взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності, підвищенню ефективності освітнього процесу в цілому.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні теоретичних і практичних засад формування готовності педагогів до взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів позашкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Башинська Т. Взаємодія учителя та учня в навчально-виховному процесі. *Початкова школа*. 2004. № 12. С. 55–57.
2. Дмитрук Т. Формування психолого-педагогічної культури батьків (сучасні форми взаємодії з батьками). Хмельницький : Інф.-метод. центр Хмельницький колегіум ім. В. Козубняка, 2013. 55 с.
3. Позашкільна освіта України у 2018 році : звіт Міністерства освіти і науки України. URL: [HYPERLINK https://mon.gov.ua/storage/app/.../2018/08/20/%202018.doc](https://mon.gov.ua/storage/app/.../2018/08/20/%202018.doc). (дата звернення: 21.11.2019).
4. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 15.11.2019).
5. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад: постанова Кабінету Міністрів України від 06 травня 2001 р. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF> (дата звернення: 10.11.2019).
6. Ревенчук В. До суті поняття «педагогічна взаємодія». *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Серія Психолого-педагогічні науки*. № 1. 2003. С. 26–28.
7. Ричардсон Г. Образование для свободы. Москва : Просвещение, 1997. 211 с.
8. Филиппова Г. Психология материнства. Москва : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. 240 с.
9. Costin L. A historical review of school social work. *Social Casework* 50. 1969. P. 439–453.